

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

9071V

دانشگاه پیام نور - کتابخانه مرکزی
بخش نشریات

شماره ثبت	G
شماره دوره کتاب	۵۵۸
شماره رتورن	۸۶۶۸

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی (مرکز تهران)

گروه جغرافیا

عنوان پایان نامه :

تحلیلی بر عوامل موثر بر عملکرد مراکز ترویج و خدمات

جهاد کشاورزی در توسعه پایدار کشاورزی

(مطالعه موردی استان قزوین)

پایان نامه :

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستائی

پژوهش و نگارش :

حمیدرضا تبسمی

استاد راهنما :

دکتر مهدی طاهرخانی

استاد مشاور :

دکتر سید مهدی موسی کاظمی

ماه و سال انتشار :

اسفند ۱۳۸۴

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۹۱

۹ ۵۶ ۱۷

دانشگاه پیام نور

تصویب نامه

پایان نامه تمت عنوان

تملیلی بر عوامل موثر بر عملکرد مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی در توسعه پایدار
کشاورزی مطالعه موردی استان قزوین

تاریخ دفاع: ۸۴/۱۲/۲۲   شماره: ۱۹/۱   درجه: نوزده و بیستم

اعضای هیات داوران

نام و نام خانوادگی	هیات داوران	مرتبه علمی	امضاء
۱- آقای دکتر مهدی طاهرخانی	استاد راهنما	استاد	
۲- آقای دکتر سید مهدی موسی کاظمی استاد مشاور		استاد	
۳- آقای دکتر سید علی بدری	استاد داور	استاد	
۴- آقای دکتر سید مهدی موسی کاظمی نماینده گروه			

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۱۱

فهرست عناوین

صفحه	عنوان
	فصل اول
۲	۱- کلیات تحقیق
۲	۱-۱- طرح مسئله
۶	۲-۱- ضرورت تحقیق
۶	۳-۱- اهداف تحقیق
۶	۴-۱- سؤالات تحقیق
۷	۵-۱- فرضیات تحقیق
۸	۶-۱- واژه شناسی تحقیق
۸	۷-۱- کاربردهای تحقیق
	فصل دوم
۱۰	۲- مبانی نظری تحقیق
۱۰	۱-۲- تعاریف ، مفاهیم و ویژگیهای توسعه
۱۰	۲-۱-۱- مقدمه
۱۱	۲-۱-۲- تعاریف و اهداف توسعه
۱۲	۳-۱-۲- مفهوم توسعه
۱۴	۴-۱-۲- ویژگیهای مفهوم توسعه
۱۵	۲-۲- توسعه روستایی
۱۵	۲-۲-۱- مفاهیم
۱۷	۲-۲-۲- تعاریف
۱۹	۳-۲- مفهوم توسعه پایدار
۱۹	۲-۳-۱- تعاریف ، اهداف و مفاهیم
۲۲	۲-۳-۲- روند شکل گیری مفهوم توسعه پایدار
۲۶	۳-۳-۲- ابعاد و شاخصهای توسعه پایدار روستایی
۲۹	۴-۳-۲- توسعه پایدار از دیدگاه نهادها و سازمانهای بین المللی
۲۹	۳-۳-۲-۱- توسعه پایدار از دیدگاه کمیسیون جهانی محیط زیست
۳۱	۳-۳-۲-۲- کنفرانس سازمان ملل موسوم به اجلاس زمین
۳۱	۳-۳-۲-۳- اجلاس جهانی توسعه پایدار

۳۱	۵-۳-۲- الگوی متداول در تعریف توسعه پایدار در تقابل با الگوی توسعه رایج
۳۲	۶-۳-۲- قواعد کارآمد برای دستیابی به تعریف توسعه پایدار
۳۳	۷-۳-۲- حوزه های گسترده برای دستیابی به توسعه پایدار
۳۴	۸-۳-۲- ضرورت‌های مورد تاکید در مسیر توسعه پایدار
۳۶	۹-۳-۲- عاملان توسعه پایدار
۴۲	۴-۲- توسعه پایدار کشاورزی
۴۲	۱-۴-۲- تعاریف و مفاهیم
۴۶	۲-۴-۲- هدفهای کشاورزی پایدار
۴۷	۳-۴-۲- نقش و اهمیت کشاورزی در توسعه و توسعه پایدار
۵۲	۵-۲- تحلیل ابعاد توسعه پایدار روستایی در برنامه ریزیهای کشور
۵۶	۶-۲- مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی
۵۷	۱-۶-۲- مصوبه قانونی
۵۸	۲-۶-۲- اهداف تاسیس مراکز
۵۸	۳-۶-۲- وظائف مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی
۵۹	۴-۶-۲- سازمان کار
۶۰	۵-۶-۲- نحوه ساماندهی
۶۰	۶-۶-۲- استانداردهای تجهیزاتی و فیزیکی
۶۰	۷-۶-۲- نحوه تامین نیروی انسانی
۶۱	۸-۶-۲- ساختار نیروی انسانی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی
۶۲	۹-۶-۲- حقوق و مزایای شاغلین مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی
۶۲	۱۰-۶-۲- منابع اعتباری مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی
۶۳	۱۱-۶-۲- سایر مقررات
۶۳	۱۲-۶-۲- شرایط احراز پست رئیس مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی
۶۳	۱۳-۶-۲- وظائف روسای مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی حوزه دهستان
۶۴	۱۴-۶-۲- سطح بندی مراکز

فصل سوم

۶۹	۳- روش شناسی تحقیق	۶۹
۶۹	۳-۱- روش تحقیق	۶۹
۷۲	۳-۲- نوع و نحوه گردآوری داده ها	۷۲
۷۵	۳-۳- تعداد نمونه ها و نحوه نمونه گیری	۷۵
۷۶	۳-۴- روش تجزیه و تحلیل داده ها	۷۶
۷۷	۳-۵- جامعه آماری	۷۷
۷۸	۳-۶- ویژگیهای جغرافیایی و موقعیت مکانی تحقیق	۷۸
۷۸	۳-۶-۱- موقعیت جغرافیایی استان قزوین	۷۸
۷۸	۳-۶-۲- تقسیمات اداری - سیاسی استان	۷۸
۷۸	۳-۷- ویژگیهای طبیعی	۷۸
۸۱	۳-۷-۱- منابع آب	۸۱
۸۵	۳-۷-۲- تپ اراضی استان	۸۵
۸۵	۳-۷-۳- وضعیت خاکشناسی دشت قزوین	۸۵
۸۵	۳-۷-۴- منابع طبیعی	۸۵
۸۸	۳-۸- خصیصه های انسانی - اجتماعی	۸۸
۸۸	۳-۸-۱- جمعیت	۸۸
۸۸	۳-۸-۱-۱- تعداد جمعیت به تفکیک مناطق شهری و روستایی	۸۸
۸۹	۳-۸-۱-۲- توزیع فضایی جمعیت	۸۹
۸۹	۳-۸-۱-۳- ترکیب جنسی جمعیت	۸۹
۹۰	۳-۸-۱-۴- ترکیب سنی جمعیت	۹۰
۹۰	۳-۸-۱-۵- وضعیت سواد	۹۰
۹۱	۳-۸-۱-۶- مهاجرت	۹۱
۹۲	۳-۸-۱-۷- برآورد جمعیت استان در سال ۱۳۸۲	۹۲
۹۳	۳-۸-۲- نیروی انسانی (و اشتغال)	۹۳
۹۳	۳-۸-۲-۱- جمعیت فعال (عرضه نیروی کار)	۹۳
۹۴	۳-۸-۲-۲- ترکیب اشتغال بر حسب جنس و سن	۹۴

۹۵	-----	۳-۲-۸-۳- ترکیب اشتغال بر حسب فعالیتهای اقتصادی
۹۶	-----	۳-۲-۸-۴- روند تحولات تعداد جمعیت فعال و شاغل و بیکار در سالهای بعد از ۱۳۷۵
۹۷	-----	۳-۲-۸-۵- نرخ اشتغال و بیکاری
۹۷	-----	۳-۹- ویژگیهای اقتصادی استان
۹۷	-----	۳-۹-۱- دام و طیور
۹۸	-----	۳-۹-۱-۱- تعداد دامهای استان
۹۹	-----	۳-۹-۱-۲- طیور صنعتی استان
۹۹	-----	۳-۹-۱-۳- تولیدات دام و طیور استان
۱۰۲	-----	۳-۹-۲- زراعت
۱۰۲	-----	۳-۹-۲-۱- سطح زیر کشت
۱۰۲	-----	۳-۹-۲-۲- میزان تولید
۱۰۳	-----	۳-۹-۲-۳- ارزش تولیدات محصولات زراعی استان
۱۰۶	-----	۳-۹-۳- باغداری
۱۰۶	-----	۳-۹-۳-۱- سطح زیر کشت باغات
۱۰۸	-----	۳-۹-۳-۲- میزان تولید
۱۱۰	-----	۳-۹-۳-۳- ارزش تولیدات محصولات باغی استان
۱۱۰	-----	۳-۹-۴- شیلات

فصل چهارم

۱۱۲	-----	۴- یافته های توصیفی و آزمون فرضیات
۱۱۲	-----	۴-۱- یافته های توصیفی
۱۱۲	-----	۴-۱-۱- گروه کارشناسان
۱۱۲	-----	۴-۱-۱-۱- توزیع جغرافیایی
۱۱۳	-----	۴-۱-۱-۲- ساختار سنی
۱۱۴	-----	۴-۱-۱-۳- پست سازمانی
۱۱۵	-----	۴-۱-۱-۴- سابقه خدمت در سازمان
۱۱۶	-----	۴-۱-۱-۵- پست در مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی
۱۱۷	-----	۴-۱-۱-۶- سابقه خدمت در مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی
۱۱۸	-----	۴-۱-۱-۷- مدرک تحصیلی

صفحه	عنوان
۱۱۹	۴-۱-۱-۸- حقوق و مزایا
۱۲۰	۴-۱-۱-۹- تعداد کارشناسان بومی شهرستان
۱۲۱	۴-۱-۱-۱۰- استقرار کارشناسان بر اساس نوع منطقه
۱۲۲	۴-۱-۱-۱۱- فاصله استقرار مراکز تا مرکز استان
۱۲۳	۴-۱-۱-۱۲- درجه خبرگی
۱۲۴	۴-۱-۲- گروه بهره برداران
۱۲۴	۴-۱-۲-۱- سابقه فعالیت در امر کشاورزی
۱۲۵	۴-۱-۲-۲- میزان تحصیلات
۱۲۶	۴-۱-۲-۳- سن
۱۲۷	۴-۲- آزمون فرضیات
۱۲۷	۴-۲-۱- آزمون فرضیه اول
۱۲۸	۴-۲-۲- آزمون فرضیه دوم
۱۲۸	۴-۲-۲-۱- تبیین رابطه بین سطح تحصیلات کارشناسان مراکز و سطح موفقیت مراکز
۱۲۹	۴-۲-۲-۲- تبیین رابطه بین خبرگی کارشناسان مراکز و سطح موفقیت مراکز
۱۳۰	۴-۲-۲-۳- تبیین رابطه بین نوع منطقه محل کار کارشناسان مراکز و سطح موفقیت مراکز
۱۳۰	۴-۲-۲-۴- تبیین رابطه بین فاصله مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی از ستاد و سطح موفقیت مراکز
۱۳۱	۴-۲-۲-۵- تبیین رابطه بین بومی یا غیر بومی بودن کارشناسان مراکز و سطح موفقیت مراکز
۱۳۱	۴-۲-۲-۶- تبیین رابطه بین حقوق و مزایای کارشناسان مراکز و سطح موفقیت مراکز
۱۳۲	۴-۲-۲-۷- تبیین رابطه بین سابقه خدمت کارشناسان مراکز و سطح موفقیت مراکز
۱۳۳	۴-۲-۲-۸- تبیین رابطه بین پست افراد در مرکز و سطح موفقیت مراکز
۱۳۳	۴-۲-۲-۹- تبیین رابطه بین سابقه خدمت کارشناسان در سازمان و سطح موفقیت مراکز
۱۳۴	۴-۲-۲-۱۰- تبیین رابطه بین پست سازمانی کارشناسان مراکز و سطح موفقیت مراکز
۱۳۴	۴-۲-۲-۱۱- تبیین رابطه بین سن کارشناسان مراکز و سطح موفقیت مراکز
۱۳۵	۴-۲-۲-۱۲- تبیین رابطه بین محل جغرافیایی استقرار مراکز به تفکیک شهرستان و سطح موفقیت مراکز
فصل پنجم	
۱۳۷	۵- نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۳۷	۵-۱- نتیجه گیری
۱۴۴	۵-۲- پیشنهادات

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۵	جدول ۱-۱- توزیع مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی استان قزوین -----
۶۵	جدول ۲-۱- مراکز سطح بندی شده -----
۶۶	جدول ۲-۲- شاخصهای سطح بندی مراکز -----
۸۳	جدول ۳-۱- مشخصات ایستگاههای هیدرومتری و مساحت حوزه های آبریز استان در سال آبی ۱۳۷۷-۷۸
۸۳	جدول ۳-۲- میانگین آبدهی سالیانه رودخانه های استان قزوین -----
۸۴	جدول ۳-۳- مشخصات سدهای انحرافی موجود در استان -----
۸۴	جدول ۳-۴- منابع آبهای زیر زمینی و مقدار تخلیه سالانه آنها در سال آبی ۱۳۷۵-۷۶ -----
۸۴	جدول ۳-۵- انواع مصرف آبهای سطحی و زیرزمینی استان قزوین -----
۸۴	جدول ۳-۶- میزان مصرف در بخشهای مختلف از آبهای زیرزمینی استان قزوین -----
۸۵	جدول ۳-۷- تیپ های فیزیوگرافی اراضی استان -----
۸۷	جدول ۳-۸- مساحت اراضی مرتعی ، جنگلی و بیابانهای استان تا سال ۱۳۸۲ -----
۸۷	جدول ۳-۹- مساحت اراضی مرتعی استان تا سال ۱۳۸۲ -----
۸۷	جدول ۳-۱۰- مساحت اراضی جنگلی استان تا سال ۱۳۸۲ -----
۸۸	جدول ۳-۱۱- مساحت اراضی بیابانی استان تا سال ۱۳۸۲ -----
۸۸	جدول ۳-۱۲- جمعیت استان قزوین در سال ۱۳۷۵ به تفکیک نقاط شهری و روستایی -----
۸۹	جدول ۳-۱۳- توزیع جمعیت استان قزوین به تفکیک نقاط شهری و روستایی و شهرستان در سال ۱۳۷۵
۸۹	جدول ۳-۱۴- ترکیب و نسبت جنسی جمعیت استان قزوین به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۷۵
۹۰	جدول ۳-۱۵- ترکیب سنی جمعیت استان قزوین به تفکیک مردوزن و گروههای عمده سنی در سال ۱۳۷۵
۹۱	جدول ۳-۱۶- درصد باسوادی جمعیت ۶ ساله و بیشتر استان قزوین در سال ۱۳۷۵ -----
۹۱	جدول ۳-۱۷- مهاجران وارد شده به استان قزوین طی ۱۰ سال قبل از سرشماری ۱۳۷۵ بر حسب آخرین محل اقامت قبلی و جنسیت
۹۲	جدول ۳-۱۸- مهاجران وارد شده در ۱۰ سال قبل از سرشماری سال ۱۳۷۵ به استان قزوین به تفکیک شهری و روستایی و گروههای عمده سنی
۹۲	جدول ۳-۱۹- برآورد جمعیت استان قزوین در سالهای ۱۳۷۶ الی ۱۳۸۲ به تفکیک نقاط شهری و روستایی
۹۳	جدول ۳-۲۰- تحولات اشتغال و بیکاری در استان قزوین طی دهه ۷۵-۱۳۶۵ -----
۹۴	جدول ۳-۲۱- متوسط نرخ های رشد سالانه جمعیت فعال ، شاغل و بیکار در استان قزوین و کل کشور طی دهه ۷۵-۱۳۶۵
۹۴	جدول ۳-۲۲- ترکیب شاغلان استان قزوین بر حسب جنس به تفکیک نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۷۵
۹۵	جدول ۳-۲۳- ترکیب شاغلان استان قزوین بر حسب گروههای عمده سنی در نقاط شهری و روستایی در سال ۱۳۷۵

- جدول ۳-۲۴- ترکیب اشتغال در استان قزوین به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی در سال ۱۳۷۵ و تغییرات آن طی دوره ۷۵-۱۳۶۵ ۹۵
- جدول ۳-۲۵- توزیع نسبی جمعیت فعال از نظر اشتغال و بیکاری در کل استان (۸۲-۱۳۷۷) ----- ۹۶
- جدول ۳-۲۶- توزیع نسبی جمعیت فعال از نظر اشتغال و بیکاری در نقاط شهری استان (۸۲-۱۳۷۷) ۹۶
- جدول ۳-۲۷- توزیع نسبی جمعیت فعال از نظر اشتغال و بیکاری در نقاط روستایی استان (۸۲-۱۳۷۷) ۹۷
- جدول ۳-۲۸- میزان اشتغال و بیکاری در جمعیت فعال ۱۰ ساله و بیشتر ----- ۹۷
- جدول ۳-۲۹- تعداد دام‌های موجود استان ----- ۹۹
- جدول ۳-۳۰- آمار طیور صنعتی ----- ۱۰۰
- جدول ۳-۳۱- تولیدات بخش دام و طیور استان ----- ۱۰۱
- جدول ۳-۳۲- سطح زیرکشت محصولات زراعی سالهای ۱۳۸۰ الی ۱۳۸۲ ----- ۱۰۴
- جدول ۳-۳۳- تولید محصولات زراعی سالهای ۱۳۸۰ الی ۱۳۸۲ ----- ۱۰۵
- جدول ۳-۳۴- میزان و ارزش تولید محصولات زراعی استان قزوین طی سالهای ۸۲-۱۳۸۰ ----- ۱۰۶
- جدول ۳-۳۵- سطح زیر کشت محصولات باغی سالهای ۱۳۸۰ الی ۱۳۸۲ ----- ۱۰۷
- جدول ۳-۳۶- تولید محصولات باغی سالهای ۱۳۸۰ الی ۱۳۸۲ ----- ۱۰۹
- جدول ۳-۳۷- میزان و ارزش تولید محصولات باغی استان قزوین طی سالهای ۸۲-۱۳۸۰ ----- ۱۱۰
- جدول ۳-۳۸- تعداد کارگاه و میزان تولید پرورش ماهی استان قزوین طی سالهای ۸۲-۱۳۷۹ ----- ۱۱۰
- جدول ۴-۱- توزیع شهرستانی گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۱۲
- جدول ۴-۲- توزیع سنی گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۱۳
- جدول ۴-۳- توزیع پست سازمانی گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۱۴
- جدول ۴-۴- توزیع سابقه خدمت در سازمان گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۱۵
- جدول ۴-۵- توزیع پست در مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۱۶
- جدول ۴-۶- توزیع سابقه خدمت در مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۱۷
- جدول ۴-۷- توزیع مدارک تحصیلی گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۱۸
- جدول ۴-۸- توزیع حقوق و مزایای گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۱۹
- جدول ۴-۹- توزیع افراد بومی و غیر بومی گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۲۰
- جدول ۴-۱۰- توزیع استقرار منطقه ای گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۲۱
- جدول ۴-۱۱- توزیع مکانی گروه نمونه (کارشناسان) تا مرکز استان ----- ۱۲۲
- جدول ۴-۱۲- توزیع خبرگی گروه نمونه (کارشناسان) ----- ۱۲۳
- جدول ۴-۱۳- توزیع سابقه فعالیت در امر کشاورزی گروه نمونه (بهره برداران) ----- ۱۲۴
- جدول ۴-۱۴- توزیع میزان تحصیلات در گروه نمونه (بهره برداران) ----- ۱۲۵

۱۲۶	جدول ۱۵-۴- توزیع سنی در گروه نمونه (بهره برداران) -----
۱۲۷	جدول ۱۶-۴- نتایج مقایسه میانگین رعایت شاخص در وضع موجود و شاخص استاندارد بر اساس آزمون t وابسته
۱۲۸	جدول ۱۷-۴- نتایج آزمون برابری میانگین اهمیت شاخص در مرکز بر اساس آزمون t تک نمونه ای
۱۲۹	جدول ۱۸-۴- رابطه بین سطح تحصیلات و موفقیت مراکز -----
۱۲۹	جدول ۱۹-۴- رابطه بین سطح خبرگی کارشناسان مراکز و موفقیت مراکز -----
۱۳۰	جدول ۲۰-۴- رابط بین منطقه مراکز و موفقیت مراکز -----
۱۳۱	جدول ۲۱-۴- رابطه بین فاصله مراکز از ستاد و موفقیت مراکز -----
۱۳۱	جدول ۲۲-۴- رابطه بین بومی بودن کارشناسان و موفقیت مراکز -----
۱۳۲	جدول ۲۳-۴- رابطه بین حقوق و مزایای دریافتی کارشناسان و موفقیت مراکز -----
۱۳۲	جدول ۲۴-۴- رابطه بین سابقه خدمت کارشناسان در مراکز و موفقیت مراکز -----
۱۳۳	جدول ۲۵-۴- رابطه بین پست افراد در مرکز و موفقیت مراکز -----
۱۳۳	جدول ۲۶-۴- رابطه بین سابقه خدمت در سازمان و موفقیت مراکز -----
۱۳۴	جدول ۲۷-۴- رابطه بین پست سازمانی افراد و موفقیت مراکز -----
۱۳۵	جدول ۲۸-۴- رابطه بین سن افراد و موفقیت مراکز -----
۱۳۵	جدول ۲۹-۴- رابطه بین محل استقرار مرکز و موفقیت مراکز -----
۱۴۰	جدول ۱-۵- نتایج فرضیه دوم -----

فهرست نمودارها

۱۱۲	نمودار ۱-۴- توزیع شهرستانی گروه نمونه (کارشناسان) -----
۱۱۳	نمودار ۲-۴- توزیع سنی گروه نمونه (کارشناسان) -----
۱۱۴	نمودار ۳-۴- توزیع پست سازمانی گروه نمونه (کارشناسان) -----
۱۱۵	نمودار ۴-۴- توزیع سابقه خدمت در سازمان گروه نمونه (کارشناسان) -----
۱۱۶	نمودار ۵-۴- توزیع پست در مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گروه نمونه (کارشناسان) -----
۱۱۷	نمودار ۶-۴- توزیع سابقه خدمت در مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گروه نمونه (کارشناسان) -----
۱۱۸	نمودار ۷-۴- توزیع مدارک تحصیلی گروه نمونه (کارشناسان) -----
۱۱۹	نمودار ۸-۴- توزیع حقوق و مزایای گروه نمونه (کارشناسان) -----

صفحه	عنوان
۱۲۰	نمودار ۹-۴- توزیع افراد بومی و غیربومی گروه نمونه (کارشناسان)
۱۲۱	نمودار ۱۰-۴- توزیع استقرار منطقه ای گروه نمونه (کارشناسان)
۱۲۲	نمودار ۱۱-۴- توزیع مکانی گروه نمونه (کارشناسان) تا مرکز استان
۱۲۳	نمودار ۱۲-۴- توزیع خبرگی گروه نمونه (کارشناسان)
۱۲۴	نمودار ۱۳-۴- توزیع سابقه فعالیت در امر کشاورزی گروه نمونه (بهره برداران)
۱۲۵	نمودار ۱۴-۴- توزیع میزان تحصیلات در گروه نمونه (بهره برداران)
۱۲۶	نمودار ۱۵-۴- توزیع سن در گروه نمونه (بهره برداران)

فهرست اشکال و نقشه ها

صفحه	عنوان
۲۹	شکل ۱-۲- ابعاد توسعه پایدار
۷۹	نقشه ۱-۳- توزیع و پراکندگی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی در استان قزوین
۸۰	نقشه ۲-۳- موقعیت جغرافیایی استان قزوین

ضمائم

عنوان
پرسشنامه کارشناسان
پرسشنامه بهره برداران
پرسشنامه نظرسنجی

چکیده :

در جهان امروز تولید بیشتر محصولات کشاورزی از یکسو و برنامه ریزی برای افزایش ظرفیتهای تولید کشاورزی در آینده به عنوان یک هدف عالی غایت و منظور یک ملت و کشور بوده و معمولاً با خودکفایی و خوداتکایی در تولید محصولات کشاورزی همراه است. کشور ایران نیز از این امر مستثنی نبوده و از سالیان دور نیز از طریق وزارتخانه های مرتبط و تحت عناوین مختلف و در راستا و چارچوب امکانات موجود ، برنامه ریزی هایی را در این جهت انجام که تاسیس و ایجاد مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی از آن جمله بوده است که بعد از ادغام دو وزارتین کشاورزی و جهادسازندگی سابق این مراکز در سطح دهستانهای مورد نظر و عمدتاً با هدف افزایش تولید و جهت بخشی و سوق دادن تولیدات کشاورزی کشور به سوی محصولات پر بازده و استراتژیک برای نیل به اهدافی چون درآمد کافی و افزایش قابلیت و دسترسی به غذا و مصرف آن در بین افراد کم درآمد و بالطبع پایداری و ماندگاری جمعیت روستایی (که خود قابل تامل است !) در روستاها و نیز حفاظت و بهبود منابع طبیعی در عرصه ها ایجاد کرده اند، به نوعی که سعی شده با استقرار این مراکز زمینه های لازم برای تحقق کلیه ماموریتها و وظایف وزارت جهاد کشاورزی با توسعه منابع انسانی بخش کشاورزی و بهبود دانش ، بینش و مهارت تولید کنندگان و بهره برداران از یکسو و ارتقاء بهره وری فعالیتهای کشاورزی و نیز تقویت و تعمیم ارتباط مستقیم با بهره برداران ، شناخت توانمندیها و رفع مشکلات کشاورزان به منظور افزایش ارزش افزوده در حوزه های تحت پوشش و زمینه سازی هر چه بیشتر مشارکت بهره برداران و سازماندهی بخش غیردولتی در فرآیند توسعه کشاورزی و روستایی در جهت حصول به توسعه پایدار در سطح مزرعه ، کانونهای تولید و حوزه های آبخیز را از سوئی دیگر فراهم آید. توسعه ای که با مدیریت صحیح منابع در کشاورزی همراه بوده و موجبات کشاورزی پایدار را به نوعی که از یکسو در دراز مدت باعث ارتقاء کیفیت محیط و منابع طبیعی شود و غذا و پوشاک انسانها را تامین می کند و از سوئی دیگر پویایی اقتصادی و کیفیت زندگی کشاورزی و کل جامعه را افزایش دهد لذا فرض را بر آن دانستیم که تاسیس مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی گامی در جهت توسعه پایدار کشاورزی میباشد لذا تحقق اهداف پنجگانه و شرح وظائف نه گانه ای که طبق قانون برای این مراکز در نظر گرفته شده بود را به عنوان شاخصهای توسعه پایدار در نظر گرفته و با مطرح نمودن گویه هایی در صدد بررسی رابطه میان عملکرد مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی و تحقق شاخصهای توسعه پایدار کشاورزی شدیم. بدین منظور استان قزوین به عنوان نمونه موردی انتخاب و عملکرد مراکز آن در این راستا با طرح دو سوال اصلی به شرح زیر مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت :

۱- آیا تاسیس مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی در استان قزوین گامی در جهت توسعه پایدار کشاورزی بوده است؟

۲- آیا بین عوامل اقتصادی ، اجتماعی مرتبط با شاغلین و عوامل مکانی - فضایی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی استان قزوین و تحقق کشاورزی پایدار رابطه وجود دارد؟

سپس با انجام آزمونهای آماری، از قبیل T-Test ، آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن و ویلکاکسون به آزمون سوالات و فرضیات مربوط پرداخته و در رابطه با سوال اول مشخص گردید که تاسیس مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی استان قزوین در تحقق شاخصهای توسعه پایدار کشاورزی از دیدگاه کارشناسان و بهره برداران با توفیق همراه نبوده و در

این رابطه برای رسیدن به توسعه پایدار در بخش کشاورزی باید متناسب با شرح وظائف و عملکرد این مراکز، تلاشهای مضاعفی صورت پذیرد و در رابطه با سوال دوم نیز مشخص گردید که رابطه میان متغیرهای مستقل (سطح تحصيلات، سطح خیرگی، نوع منطقه، فاصله استقرار مراکز از ستاد، حقوق و مزایا، سابقه خدمت در سازمان، شهرستان «سطح توسعه یافتگی») و عملکرد مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی معنی دار نیست و رابطه مثبت اندکی میان متغیرهای بومی بودن کارشناسان، سابقه خدمت در مراکز، پست افراد، پست سازمانی، سن افراد با عملکرد مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی وجود دارد.

واژه های کلیدی:

توسعه کشاورزی - توسعه روستائی - توسعه پایدار کشاورزی - مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی - کارشناسان - بهره بردار کشاورزی.

پیش گفتار :

سالها قبل هنگامی که صحبت از عملکرد مراکز ترویج و خدمات روستائی، توسعه پایدار کشاورزی و مسائلی از این قبیل به میان می آمد بر نگارنده متصور بود که بایستی آن را فقط در مسائل کشاورزی جستجو کنم چرا که تخصص وماهیت شغلی اینجانب مهندسی کشاورزی بود. بعدها که باب تحصیلات تکمیلی در زمینه برنامه ریزی روستائی برایم باز شد پس از مدتی متوجه شدم که دنیایی برایم گشوده شده که مهندسی کشاورزی گوشه ای از آن را تشکیل میدهد. دنیایی که میتوانستیم با معلومات برگرفته از اساتید فن و با کمک و راهنمایی آنان سوالاتی را که برایم از سالها قبل مطرح بود پاسخ گویم. لذا برآن شدم که عنوان تحلیلی بر عوامل مؤثر بر عملکرد مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی در توسعه پایدار کشاورزی را برای تحقیق خود برگزینم.

مراکز خدمات کشاورزی از سال ۱۳۵۹ تشکیل شده بود ولی از آن سالها تاکنون هنگامی که سنجشی را در بعضی مقولات پایداری و حتی توسعه به عمل می آوردم شکافی را میان آنچه بایستی باشد و آنچه هست می یافتم. به نظرم می آمد که کماکان دانش، بینش و مهارت بهره برداران، بهره وری فعالیتهای کشاورزی، ارتباط بین پرسنل این مراکز با بهره برداران و نیز سطح مشارکت بهره برداران و ... در سطح پائینی است. آنچنانکه این مراکز بوجود آمده بودند تا زمینه های لازم برای تحقق مأموریت و وظائف وزارت متبوع در کانونهای تولید و محیطهای روستائی را فراهم آورند و در نتیجه حصول به توسعه پایدار را در سطح مزرعه، کانونهای تولید و حوضه های آبخیز بوجود آورند، توسعه ای که اگر با مفاهیم و قالبهای خاص پایداری همراه باشد زمینه ساز هزاران مقوله پایداری است و از همه مهمتر پایداری و حفظ بقاء نسل بشر و در اجزاء کوچکتر آن پایداری یک کشور و ملت.

تحقیق حاضر باچنین نگرشی به تحلیل عملکرد مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی در توسعه پایدار کشاورزی پرداخته تا با شناخت ابعاد مختلف آن در سطح جامعه نمونه، شناسایی معناداری در جهت شناخت عوامل مؤثر بر عملکرد این مراکز در توسعه پایدار کشاورزی را ارائه نماید.

این تحقیق حاصل زحمات عده زیادی از افراد است که بدون ترغیب، راهنمایی و همدلی آنان انجام این کار مقدور نمی شد لذا در این مجال بر خود واجب می دانم از رهنمودهای استادان گرانقدر جناب آقای دکتر مهدی طاهرخانی عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس به عنوان استاد راهنما و جناب آقای دکتر سید مهدی موسی کاظمی عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور- مرکز تهران به عنوان استاد مشاور نهایت تشکر و امتنان را داشته باشم. همچنین بر خود فرض می دانم که از حمایتها و رهنمودهای جناب آقای مهندس درگی ریاست محترم سازمان جهاد کشاورزی استان قزوین و نیز آقایان هادی متقی فرد (مدیر طرح و برنامه)، علی سراجان (مدیر ترویج و نظامهای بهره برداری) و سایر دوستان و همکاران بویژه آقایان محمد رضا کربلانی رضائی، مهندس علی بهرامی و سیروس احمدی که در نهایت دلسوزی با نگارنده همکاری صمیمانه داشته و زمینه انجام مناسب تحقیق بویژه تکمیل پرسشنامه و ... را فراهم آورده تشکر نمایم.

حمید رضا تبسمی

فصل اول

کلیات تحقیق

فصل اول :

۱- کلیات تحقیق :

۱-۱- طرح مسئله :

بدون تردید محوری ترین و اصلی ترین وظیفه وزارت جهاد کشاورزی، تولید بیشتر محصولات کشاورزی در چارچوب امکانات موجود در کشور و برنامه ریزی برای افزایش ظرفیتهای تولیدی در آینده است. در گستره این وظیفه خطیر تلاش در جهت تامین امنیت غذایی برای جمعیت فزاینده کشور از اهمیت و حساسیتی بسیار برخوردار است. مفاهیم خودکفائی و خوداتکائی در محصولات کشاورزی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان یکی از محوری ترین سیاستهای دولت انتخاب شده، نشان دهنده توجه عملی به این موضوع است. از سوی دیگر کشاورزی ایران در مراحل مختلف تحول است و هر سه نوع سنتی، مختلط و مدرن در آن وجود دارد. بیشترین واحدهای زراعی کشور بصورت سنتی اداره می شوند. این واحدها دارای تنوع محصول و در معرض انواع مخاطرات مختلف طبیعی، اقتصادی و گرفتار ناپایداری هستند. در عین حال اگرچه بخش کشاورزی در سخن محور برنامه های توسعه اجتماعی، اقتصادی بوده، اما در عمل بهای کافی به آن داده نشده است. ناکامیهای ناشی از کم توجهی و سرمایه گذاری ناکافی به اضافه شرایط نامساعد طبیعی و اجتماعی - اقتصادی نیز سبب آن شده تا کشاورزی و خصوصاً از نوع پایدار آن کمتر مورد بررسی دقیق قرار گیرد. تاکید بر کشاورزی مدرن و تجاری بدون توجه به کشاورزی سنتی سبب گردیده تا کشاورزی کشور در معرض خطر جدی قرار گیرد. با همه این تفاسیل نمی توان کشاورزی سنتی را به منزله مانعی برای رشد دانست و آنرا بیهوده مورد سرزنش و تحقیر قرارداد و یا درجا زدن در این مرحله را تلویحاً بپذیریم بلکه بایستی آنرا نقطه آغاز و تکیه گاه فرآیند بازآفرینی کشاورزی پایدار بدانیم. اگر کشاورزی پایدار را به عنوان یکی از رویکردهای اساسی تحقق توسعه پایدار روستائی بدانیم در آنصورت پایداری کشاورزی بر اهداف ذیل تاکید دارد :

۱. درآمیختن کاملتر فرآیندهای طبیعی از قبیل چرخه مواد غذایی و تثبیت ازت.
۲. کاهش کاربرد آن دسته از نهاده های غیر زراعی، بیرونی و تجدید نشدنی که قابلیت آنها برای وارد آوردن خسارت به محیط زیست یا صدمه زدن به بهداشت کشاورزان و مصرف کنندگان بسیار زیاد است و استفاده هدفدارتر از نهاده های باقیمانده که به منظور به حداقل رساندن هزینه های متغیر، مصرف می شوند.
۳. دسترسی منصفانه تر به منابع و فرصتهای تولید و پیشرفت در جهت دستیابی به شکلهائی از کشاورزی که از نظر اجتماعی عادلانه تر است.
۴. استفاده مولدتر از استعداد بالقوه زیست شناختی و ژنتیکی گونه های گیاهی و جانوری.
۵. استفاده مولدتر از دانش و عملیات محلی، از جمله رهیافتهای نوآورانه ای که هنوز دانشمندان آنها را کاملاً دری نکرده اند یا کشاورزان بطور گسترده آنها را نپذیرفته اند.
۶. افزایش خوداتکائی در میان کشاورزان و روستائیان.

۷. تطبیق هر چه بیشتر بین الگوهای کشت و استعداد تولید و معضلات زیست محیطی، اقلیم و چشم اندازهای طبیعی برای تضمین پایداری بلند مدت سطوح کنونی تولید

۸. تولید سودآور و کارآمد با تاکید بر مدیریت تلفیقی مزرعه و حفاظت از خاک، آب، انرژی و منابع زیستی. به عبارت خلاصه تر هدف کشاورزی پایدار عبارت است از افزایش تنوع فعالیتها در مزرعه همراه با افزایش پیوندها و فرآیندها میان آنها. در کشاورزی پایدار محصولات فرعی یا ضایعات حاصل از یک جز یا فعالیت، برای جزئی دیگر به عنوان نهاده مورد استفاده قرار می گیرند و از آنجائیکه فرآیندهای طبیعی بطور فزاینده ای جایگزین نهاده های بیرونی می شوند تاثیر نهاده های بیرونی بر محیط زیست کاهش می یابد.

در راستای اهداف فوق و نیز در جهت دستیابی به کشاورزی پایدار دخالت نظام مند سه عامل ذیل امکان پذیر و متصور است:

۱. فناوری ها و عملیات حفاظت کننده منابع.

۲. نهادهای درونی یا گروههای محلی.

۳. نهادهای بیرونی توانمند ساز (مانند مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی - موضوع تحقیق)

لذا کشاورزی فقط زمانی می تواند پابرجا و پایدار بماند که نهادها و گروههای محلی که به وسیله تحقیقات، ترویج و نهادهای بیرونی توسعه ای توانمند کننده حمایت می شوند، فناوری های حفاظت کننده منابع را توسعه دهند و از آن استفاده کنند.

با این رویکرد دست اندرکاران وقت وزارتین کشاورزی و جهاد سازندگی اقدام به تشکیل مراکز خدمات کشاورزی دهستان و مراکز جهاد دهستان و نیز مراکز آموزشی - ترویجی و خانه های ترویج نمودند تا آنکه در تاریخ ۸۲/۹/۲۲ طی حکمی دستورالعمل اجرائی ساماندهی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی حوزه دهستان به رؤسای سازمانها با اهداف و وظائف مشخص جهت اجرا بشرح ذیل از سوی وزیر محترم جهاد کشاورزی وقت و در راستای عاملی تسهیل گر و در جهت تحقق مدیریتی واحد بر منابع پایه (تلویحاً) و کشاورزی پایدار (تحقیقاً) ابلاغ گردید:

با عنایت به لایحه قانونی مربوط به ایجاد مراکز خدمات کشاورزی روستائی و عشایری به شماره ۴۸۳۶ مورخ ۱۳۵۹/۳/۲۵ مصوب شورای انقلاب جمهوری اسلامی و آئین نامه اجرائی آن به شماره ۵۹۴۷۸ مورخ ۱۳۶۰/۶/۱۴ مصوب هیات محترم وزیران و قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی مصوب مجلس شورای اسلامی مورخ ۱۳۷۹/۱۰/۱۰ و همچنین جهت گیری دولت در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مبنی بر کاهش وظائف اجرائی و تصدی و واگذاری آن به بخش غیر دولتی، از ادغام کلیه واحدهای سازمانی در سطح بخش یا دهستان (مراکز جهاد دهستان، مراکز خدمات کشاورزی، مراکز آموزشی - ترویجی و خانه های ترویج) مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی به منظور تحقق اهداف ذیل در مناطق روستائی تاسیس گردیدند:

۱. ایجاد زمینه های لازم برای تحقق کلیه ماموریتها و وظائف وزارت جهاد کشاورزی در بانونهای تولید و محیطهای روستائی.

۲. توسعه منابع انسانی بخش کشاورزی و بهبود دانش، بینش و مهارت تولید کنندگان و بهره برداران.

۳. ارتقاء بهره وری فعالیتهای کشاورزی و حصول به توسعه پایدار در سطح مزرعه، کانونهای تولید و حوزه های آبخیز.

۴. تقویت و تعمیم ارتباط مستقیم با بهره برداران، شناخت توانمندیها و رفع مشکلات کشاورزان به منظور افزایش ارزش افزوده در حوزه های تحت پوشش.

۵. زمینه سازی و بهره گیری هر چه بیشتر از مشارکت بهره برداران و سازماندهی بخش غیر دولتی در فرآیند توسعه کشاورزی و روستائی.
- لازم به ذکر است این مراکز در پائین ترین سطح تشکیلاتی وزارتخانه قرارداشته و عهده دار وظائف زیر می باشند :

  ۱. جمع آوری آمار و اطلاعات ، تدوین شناسنامه و سایر موارد مورد نیاز بانک اطلاعات کشاورزی از کلیه استعدادها و توانمندیهای بالقوه و بالفعل کشاورزی در حوزه تحت پوشش.
  ۲. بررسی توانمندیها ، ظرفیتهای ، تنگناهای تولیدی ، مسائل و مشکلات بخش کشاورزی و توسعه روستائی در حوزه عمل و ارائه پیشنهاد.
  ۳. نظارت مستمر بر پروژه های مصوب حوزه تحت پوشش و ارائه گزارش به مراجع ذیربط.
  ۴. ارائه خدمات مشاوره فنی ، آموزشی و ترویجی به بهره برداران بخش کشاورزی بر اساس سیاستهای وزارت متبوع با هماهنگی واحدهای سازمانی ذیربط.
  ۵. معرفی فناوریها و روشهای مناسب جهت افزایش راندمان تولید و معرفی صنایع تبدیلی و تکمیلی مربوطه به منظور افزایش ارزش افزوده.
  ۶. برقراری ارتباط مستمر و مؤثر با کشاورزان از طریق سازماندهی بهره برداران ، نخبگان ، مددکاران ترویجی و گروههای اجتماعی و اقتصادی.
  ۷. زمینه سازی برای ایجاد مزارع نمایشی ، آزمایشی (تحقیقی ترویجی ، تحقیقی تطبیقی) و پژوهشهای میدانی و کاربردی با مشارکت بهره برداران.
  ۸. زمینه سازی و همکاری در جهت شکل گیری و گسترش نهادها و تشکلهای غیر دولتی ، واگذاری امور به آنان و حمایت از آنها.
  ۹. بررسی و اصلاح نظامهای بهره برداری و متشکل کردن بهره برداران در حوزه های مختلف بخش کشاورزی.

لذا با توصیف اهداف و وظائف مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی که شرح آن در بالا رفت نقش و جایگاه این مراکز به عنوان عامل تسهیلگر در تحقق توسعه پایدار کشاورزی مورد مطالعه قرار گرفته است . لازم به ذکر است که در حال حاضر در سطح کل کشور ۸۸۶ مرکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی با بیش از ۱۱۹۴ کارشناس و ۲۲۳۰ مروج امور کشاورزی مشغول به فعالیت می باشند که از این تعداد ۲۶ مرکز با ۲۶ کارشناس و ۶۵ مروج امور کشاورزی در استان قزوین توزیع شده اند. (جدول ۱-۱)

جدول (۱-۱): توزیع مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی استان قزوین

شهرستان قزوین			
ردیف	نام مرکز خدمات	محل استقرار	دهستان
۱	حومه قزوین	قزوین (مدیریت شهرستان)	مرکزی
۲	رودبار شهرستان	رازمیان	رودبار شهرستان
۳	رجائی دشت	رجائی دشت	رودبار محمدمزمانی
۴	طارم سفلی	لوشان	خندان
۵	کوهین	کوهین	ایلات قاقازان شرقی
۶	شریف آباد	شریف آباد	شریف آباد
۷	رودبار الموت	معلم کلابه	الموت بالا
شهرستان تاکستان			
۱	ضیاء آباد	ضیاء آباد	ضیاء آباد
۲	خرمدشت	نهادند	خرمدشت
۳	اسفرورین	اسفرورین	اک
۴	یحیی آباد	یحیی آباد	قاقازان شرقی
۵	حومه اسدآبادی	تاکستان	مرکزی
شهرستان بوئین زهرا			
۱	شال	شال	قلعه هاشم خان
۲	دشتابی شرقی	شهرستانک	دشتابی شرقی
۳	آوج	آوج	شهیدآباد
۴	محمدآباد	محمدآباد	زهرای بالا
۵	زهرا (حومه)	بوئین زهرا	زهرای پائین
۶	دشتابی غربی	ارداق	دشتابی غربی
۷	آبگرم	آبگرم	آبگرم
۸	خرقان شرقی	کلنجین	خرقان شرقی
۹	رامند جنوبی	دانسفهان	رامند جنوبی
۱۰	خرقان غربی	حصارولبعصر	خرقان غربی
شهرستان آبیک			
۱	بشاریات	بشاریات	بشاریات
۲	قشلاق	قشلاق	بشاریات
۳	کوهپایه	ناصرآباد (میرپنجی)	کوهپایه غربی
۴	حومه	آبیک	آبیک

مأخذ: سازمان جهاد کشاورزی استان قزوین، ۱۳۸۳